

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR KOMİTESİ
Otuz dokuzuncu oturum
5-23 Kasım 2007

19 No'lu Genel Yorum¹
Sosyal güvenlik hakkı (9. Madde)

I. GİRİŞ

1. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin (bundan böyle 'Sözleşme' olarak zikredilecektir) 9. maddesine göre, "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin sosyal sigorta da dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakkını tanırlar." Sosyal güvenlik hakkı, Sözleşmeden kaynaklanan haklarını tam anlamıyla kullanma olanağından yoksun kaldıkları durumlara karşılaşılan tüm insanların insan onurunun güvence altına alınması açısından temel önem taşımaktadır.
2. Sosyal güvenlik hakkı, diğer şeylerin yanı sıra (a) hastalık, malullük, analık, iş kazası, işsizlik, yaşlılık, ya da aile üyelerinden birinin ölümü nedeniyle, çalışma sonucu elde edilen geçim imkanlarının kalmadığı; (b) sağlık bakımına erişim bedelinin karşılanabilir düzeyde olmadığı; (c) özellikle çocuklar ve bakıma ihtiyaç duyan yetişkinler için aile desteğinin yetersiz olduğu durumlara karşı ayrımcılık yapılmaksızın koruma sağlamaya yönelik aynı ya da nakdi yardımlara erişim ve bu tür yardımlardan yararlanma hakkını içerir.
3. Gelirin yeniden bölüşümü sağlayan sosyal güvenlik, bu özelliğiyle yoksullukla mücadele ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, sosyal dışlanma ile mücadele ve sosyal içermenin desteklenmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.
4. 2. maddenin 1. paragrafına göre, Sözleşmeye taraf Devletler, mevcut kaynakların azamisini kullanarak, herkesin sosyal sigorta dahil sosyal güvenlik hakkının ayırım gözetilmeksizin uygulanması için etkili tedbirleri almalı ve gerektiğinde bunları düzenli olarak gözden geçirmelidir. Sözleşmenin 9. maddesinde kullanılan ifade, sosyal güvenlikle ilgili yardımları sağlamaya yönelik tedbirlerin dar bir çerçevede tanımlanamayacağını ve, her halükarda, herkesin bu insan hakkından asgari düzeyde yararlanmasının güvence altına alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu tedbirler arasında şunlar bulunmaktadır:
  - (a) 9. maddede açıkça ifade edilen, sosyal sigorta benzeri primli ya da sigorta esaslı sistemler. Bunlar genellikle sigortalıların, işverenlerin ve kimi zaman devletin zorunlu katkıda bulunmasını ve yardımların ve idari masraflarla ilgili ödemelerin ortak bir fondan karşılanmasını içerir;
  - (b) Genel yardım planları (ilgili yardımın ilkesel olarak belirli bir riski taşıyan ya da güçlükle yaşayan herkese verilmesi) ya da hedefe yönelik sosyal destek planları (belirli bir ihtiyacı olanların yardım alması) benzeri primsiz sistemler. Herkesin sigorta esaslı bir sistem dahilinde güvence altına alınması pek mümkün olmadığından, neredeyse tüm taraf Devletlerde primsiz sistemlerin uygulanmasına ihtiyaç duyulur.

¹ 23 Kasım 2007 tarihinde kabul edilmiştir.
GE.08-40397 (E) 070208

5. Kabul edilebilir nitelikteki diğer sosyal güvenlik biçimleri arasında (a) özel sektör tarafından yürütülen sistemler ve (b) cemaat esaslı ya da karşılıklı yardım sistemleri benzeri kendine yardım sistemleri ve diğer tedbirler. Hangi sistem seçilirse seçilsin, bu sistemin sosyal güvenlik hakkının temel unsurlarına uygun olması ve taraf Devletlerce işbu genel yorum uyarınca korunması gerekir.

6. Uluslararası hukukta sosyal güvenlik hakkına güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Sosyal güvenliğin insan hakları boyutu 1994 tarihli Philadelphia Bildirgesinde açıkça ifade bulunmuştur. Bu Bildirgede, “sosyal güvenlik tedbirlerinin korunmaya ve kapsamlı sağlık bakımına ihtiyaç duyan herkes için temel bir gelir sağlayacak şekilde genişletilmesi” talep edilmektedir.² Sosyal güvenlik, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Beyannamenin 22. maddesine göre, “Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır” ve 25. maddenin 1. paragrafına göre, “Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.” Bu hak daha sonra çeşitli uluslararası insan hakları sözleşmelerinde³ ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde⁴ yer almıştır. 2001 yılında Devletlerin, işverenlerin ve işçilerin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen Uluslararası Çalışma Konferansında, sosyal güvenliğin “temel bir insan hakkı ve sosyal uyumun yaratılması için temel bir araç” olduğu teyit edilmiştir.⁵

7. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (Komite), dünya nüfusu içerisinde sosyal güvenliğe erişim oranlarının aşırı düşük olmasından ve halihazırda büyük çoğunluğun (yaklaşık yüzde 80) resmi sosyal güvenlik sistemine erişim olanağına sahip bulunmamasından endişe duymaktadır. Söz konusu yüzde 80’lik nüfus grubu dahilinde nüfusun yüzde 20’si aşırı yoksulluk içerisinde yaşamaktadır.⁶

8. Komite, Sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili uygulamaları izlemeye yönelik çalışmalarında, pek çok Sözleşme maddesinin gerçekleşmesini engelleyen biçimde yeterli sosyal güvenliğe erişim olanağının bulunmaması ya da sağlanmasına dair endişelerini sürekli olarak vurgulamıştır. Ayrıca Komite, hem taraf Devletlerin raporlarına ilişkin değerlendirmelerinde hem de çeşitli genel yorum ve açıklamalarında sosyal güvenlik hakkına sürekli vurgu yapmıştır.⁷ Taraf Devletlerin Sözleşme hükümlerini uygulamalarına ve raporlama

² ILO Anayasasına ek, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün hedef ve amaçlarına dair Bildirge; Bölüm III (f).

³ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD), madde 5 (e) (iv); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme, madde 11, paragraf 1 (e) ve madde 14, paragraf 2 (c); ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, madde 26.

⁴ Sosyal güvenlik hakkından açıkça söz eden metinler için bkz: İnsanın Hak ve Ödevlerine İlişkin Amerikan Bildirgesi, madde XVI; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokol (San Salvador Protokolü), madde 9; Avrupa Sosyal Şartı (ve 1996 tarihinde gözden geçirilmiş metin), madde 12, 13 ve 14.

⁵ Uluslararası Çalışma Konferansı, 89. oturum, sosyal güvenlikle ilgili Sosyal Güvenlik Komitesini raporu, kararlar ve sonuç gözlemleri.

⁶ Michael Cichon ve Krzysztof Hagemeyer, “Herkes için Sosyal Güvenlik: Küresel ve Ekonomik Kalkınmaya Yatırım Yapmak. Danışma Raporu”, Sosyal Koruma Meseleleri Dizisi, 16 Sayılı Tartışma Raporu (“Social Security for All: Investing in Global and Economic Development. A Consultation”, Issues in Social Protection Series, Discussion Paper 16), ILO Sosyal Güvenlik Bölümü, Cenevre, 2006.

⁷ Bkz. Engelli kişilere dair 5 No’lu Genel Yorum (1994); yaşlıların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına dair 6 No’lu Genel Yorum (1995); yeterli beslenme hakkına dair 12 No’lu Genel Yorum (1999) (11. madde); ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkına dair 14 No’lu Genel Yorum (2000) (12. madde); su hakkına dair 15 No’lu Genel Yorum (2002) (11. ve 12. maddeler); ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada erkek ve kadınlara eşit hak sağlanmasına

yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla, mevcut genel yorum sosyal güvenlik hakkının normatif içeriğinin (Bölüm II), taraf Devletlerin yükümlülüklerin (Bölüm III), ihlallerin (Bölüm IV) ve ulusal düzeydeki uygulamaların (Bölüm V) üzerinde durmaktadır ve taraf Devletler dışındaki diğer aktörlerin yükümlülükleri Bölüm VI'da ele alınmaktadır.

II. SOSYAL GÜVENLİK HAKKININ NORMATİF İÇERİĞİ

9. Sosyal güvenlik hakkı, ister kamu ister özel sektör tarafından sağlansın, var olan sosyal güvenlik kapsamının keyfi ve makul olmayan biçimde kısıtlanmasına maruz kalmama hakkını ve sosyal risklere ve öngörülemeyen durumlara karşı yeterli korumadan yararlanma hakkını içerir.

A. Sosyal güvenlik hakkının unsurları

10. Sosyal güvenlik hakkının unsurları farklı koşullara göre değişiklik gösterebilir. Bununla birlikte, tüm durumlar için geçerli bir dizi temel unsur aşağıda sıralanmıştır. Bu unsurları yorumlarken, sosyal güvenliğin salt iktisadi ve mali politika aracı olarak değil, aynı zamanda sosyal bir mal olarak değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

1. Mevcudiyet – sosyal güvenlik sistemi

11. Sosyal güvenlik hakkının uygulanması için, tanımlanan sosyal risk ve güçlükler için yardım sağlanmasını güvence altına almak üzere tek ya da farklı sigorta programlardan oluşan bir sistemin mevcut ve uygulanıyor olması gerekir. Sistemin ülke mevzuatına göre kurulması gerekir ve kamu yetkilileri sistemin etkili bir biçimde idaresini ya da denetimini sağlamak üzere sorumluluk üstlenmelidir. Ayrıca, hem şimdiki hem de gelecekteki kuşakların sosyal güvenlik hakkından yararlanmalarını sağlamak üzere, emeklilik programları da dahil tüm sigorta programlarının sürdürülebilir olması gerekir.

2. Sosyal riskler ve güçlükler

12. Sosyal güvenlik sistemi, sosyal güvenliğin aşağıda sıralanan dokuz temel unsurunu kapsamalıdır.⁸

(a) Sağlık bakımı

13. Taraf Devletler, herkesin yeterli sağlık hizmetlerine ulaşmasını sağlamak üzere sağlık sistemlerinin oluşturulmasını güvence altına almakla yükümlüdür.⁹ Sağlık sisteminin özel ya da karma sigorta sistemlerini öngördüğü durumlarda, işbu genel yorumda belirtilen ana unsurlara uygun biçimde, sistemlerinin karşılanabilir bir bedelle sunulması gerekir.¹⁰ Komite,

dair 16 No'lu Genel Yorum (2005) (3. madde); ve çalışma hakkına dair 18 No'lu Genel Yorum (2005) (6. madde). Ayrıca bkz. Komite tarafından yapılan açıklama: Sözleşmeye ek ihtiyari protokole göre "mevcut kaynaklarının azamisini kullanmak" için adım atma yükümlülüğüne ilişkin değerlendirme (An evaluation of the obligation to take steps to the "maximum of available resources" under an optional protocol to the Covenant) (E/C.12/2007/1).

⁸ Bkz. özellikle, 2002 yılında ILO Yönetim Kurulu tarafından çağdaş ihtiyaç ve koşulları karşılayan bir araç olarak kabul edilen ILO 102 No'lu Sosyal Güvenlik (asgari Standartlar) Sözleşmesi. Bu kategoriler, ILO Deniz Taşımacılığı Çalışma Sözleşmesi (2006) katılan Devletler ve sendika ve işveren temsilcileri tarafından da kabul edilmiştir (düzenleme 4.5, standart A4.5). Komite tarafından 1991 yılında kabul edilen, taraf Devletlerin rapor yükümlülüklerine dair gözden geçirilmiş genel kılavuzda bu yaklaşım benimsenmektedir. Ayrıca bkz. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW), 11., 12. and 13. maddeler.

⁹ Ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkına dair 14 No'lu Genel Yorum (2000) (12. madde). Yardım yapılacak hal, nedeni ne olursa olsun hastalık hali ile gebelik, doğum ve bunların doğurduğu neticeleri, hastanede bakım dahil genel ve tedaviye yönelik tıbbi bakımı içermelidir.

¹⁰ Bkz. yukarıda 4. paragraf ve aşağıda 23-27. paragraflar.

HIV/AIDS, tüberküloz ve sıtma gibi yaygın-endemik hastalıklar bağlamında sosyal güvenlik hakkının özel bir önem taşıdığını ve önleyici ve tedavi edici tedbirlere erişim olanağının sağlanmasına ihtiyaç duyulduğunu kaydeder.

(b) Hastalık

14. Sağlık bozukluğu nedeniyle çalışamayan kişilerin çalışmadıkları dönem içinde uğradıkları kazanç kayıplarını telafi etmek üzere nakdi yardımların sağlanması gerekir. Uzun süren hastalıklardan mustarip kişilerin malullük yardımlarına hak kazanması gerekir.

(c) Yaşlılık

15. Taraf Devletler, ulusal mevzuatta tanımlanan belirli bir yaştan itibaren, ileri yaştaki kişilere yardım sağlamaya yönelik sosyal sigorta programları oluşturmak için gereken tedbirleri almalıdır.¹¹ Komite, taraf Devletlerin diğer şeylerin yanı sıra mesleklerin niteliklerini ve özellikle tehlikeli mesleklerde çalışma süresini ve ileri yaştaki kişilerin çalışma becerilerini dikkate alarak, ulusal koşullara uygun bir emeklilik yaşı belirlemeleri gerektiğini vurgular. Taraf Devletler, mevcut kaynakları dahilinde, mevzuatta tanımlanan yaş sınırına ulaştığında zorunlu prim süresini tamamlayamadığından ya da başka nedenlerle sigorta esaslı yaşlılık aylığı almaya ya da diğer sosyal güvenlik yardım ya da desteklerinden yararlanmaya hak kazanamamış ve başka bir gelir kaynağı olmayan kişilere, primsiz yaşlılık aylığı ve diğer sosyal hizmetleri ya da yardımları sağlamalıdır.

(d) İşsizlik

16. Taraf Devletler, tam, verimli ve serbestçe seçilmiş istihdam olanaklarını desteklemenin yanı sıra, uygun bir istihdam olanağı sağlanamaması ya da istihdamın sürdürülememesi nedeniyle doğan kazanç kaybını gidermek için yardım sağlamaya çalışmalıdır. Ayrıca, sosyal güvenlik sistemi işsiz işçi için örneğin sosyal destek yoluyla uygun korumayı sağlamalıdır. İş kaybının söz konusu olduğu durumlarda yeterli bir süre boyunca ödeme yapılmalı ve bu sürenin sonunda, sosyal güvenlik sistemi işsiz kalmış işçiyi örneğin sosyal destek yoluyla yeterli düzeyde korumalıdır. Sosyal güvenlik sistemi ayrıca yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, mevsimlik işçiler, kendi işinde çalışanlar dahil diğer işçileri ve kayıt dışı ekonomide standart dışı işlerde çalışanları kapsamalıdır.¹² Bundan başka, kamu sağlığıyla ilgili ya da diğer olağanüstü durumlarda işe gitmemeleri istenen kişilere gelir kaybına uğradıkları süre boyunca ödeme yapılmalıdır.

(e) İş kazası

17. Taraf Devletler ayrıca işbaşında ya da üretime yönelik herhangi bir çalışma sırasında yaralanan kişilerin korunmasını güvence altına almalıdır. Sosyal güvenlik sisteminin iş kazası ya da meslek hastalığı nedeniyle doğan maliyetleri ve kazanç kaybını ve ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü halinde bu kişinin eşinin ya da bakmakla yükümlü olduğu kişilerin mahrum kaldığı desteğin karşılanması gerekir.¹³ Gelir güvencesini sağlamak üzere, sağlık bakımına erişim ve nakdi yardım biçiminde, yeterli düzeyde yardım sağlanması gerekir. Bu tür yardımlara hak kazanmak istihdam, sigortalılık ya da prim ödeme süresine bağlı kılınmamalıdır.

(f) Aile ve çocuk desteği

18. Sözleşmenin 9 ve 10. maddeleri ~~bağlamında~~ uygun biçimde çocukların ve bağımlı yetişkinlerin haklarının gerçekleştirilmesi açısından aile yardımları büyük önem taşımaktadır. Taraf Devletler bu yardımları sağlarken kaynakların durumunu ile çocuğun ve çocuklara ve

¹¹ Bkz. Yaşlıların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına dair 6 No'lu Genel Yorum (1995).

¹² Aşağıda 20-39. paragraflarda açıklandığı biçimde.

¹³ Bkz. ILO 121 No'lu İş Kazası Yardımları Sözleşmesi (1964).

bağımlı yetişkinlere bakmakla sorumlu kişilerin koşullarını ve bunların yanı sıra çocuk ya da bağımlı yetişkinler için ya da onlar adına yardım yapılmasını gerektiren durumlarla ilgili diğer tüm unsurları dikkate alması gerekir.¹⁴ Nakdi yardımlar ve sosyal hizmetleri içeren aile ve çocuk yardımları ailelere verilmeli; bu bağlamda yasaklanmış olan herhangi bir gerekçeyle ayrımcılık yapılmamalıdır. Yardımlar genelde beslenme, giyim, konut, su ve çevresel sağlık ve ilgili diğer hakları kapsayacaktır.

(g) Analık

19. Sözleşmenin 10. maddesine göre, “çalışan anneler ücretli izinden ya da yeterli sosyal güvenlik tedbirlerini kapsayan izinden yararlanmalıdırlar.”¹⁵ Ücretli doğum izni, standart olmayan işlerde çalışanlar da dahil tüm kadınlara verilmelidir ve yardımlar yeterli bir süre boyunca sağlanmalıdır.¹⁶ Kadınlar ve çocuklar için, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası tıbbi bakım ve hastanede tıbbi bakım da dahil olmak üzere uygun sağlık yardımları sağlanmalıdır.

(h) Malullük

20. Komite, engelli kişilere ilişkin 5 No’lu genel yorumunda (1994), malullük ya da malullükle ilgili unsurlardan dolayı geçici olarak gelir kaybına uğramış ya da gelirinin tamamını kaybetmiş, istihdam olanaklarından mahrum bırakılmış ya da daimi malullüğü olan kişilere yeterli düzeyde gelir desteği sağlanmasının önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu tür destekler kişiyi rencide etmeyecek biçimde verilmeli¹⁷ ve genellikle malullüğün doğurduğu özel destek ihtiyaçlarını ve diğer giderleri yansıtmalıdır. Bu destek aile üyelerini ve gayri resmi bakım veren diğer kişileri de kapsamalıdır.

(i) Dul ve yetimler

21. Taraf Devletler sosyal güvenlik sistemine dahil ya da emeklilik hakkı kazanmış kişinin ölümü üzerine bu kişinin dul eşi ve çocuklarına yardım sağlamalıdır.¹⁸ Bu yardımlar, özellikle cenaze masraflarının ~~aşırı bir~~ yüksek maliyetli doğurdu olduğu taraf Devletlerde cenaze masraflarını da kapsamalıdır. Dul ve yetimler ayrımcı herhangi bir gerekçeyle sosyal sigorta sisteminden çıkartılmamalı ve özellikle, çok sayıda çocuğun ve yaşlı kişilerin aile ya da topluluk desteğinden mahrum kaldığı HIV/AIDS, tüberküloz ve sıtma gibi ~~endemik yaygın~~ hastalıklar söz konusu olduğunda sosyal sigorta sisteminden yararlanmaları için destek sağlanmalıdır.

3. Yeterlilik

22. Nakdi ya da ayni yardımların, herkesin Sözleşmenin 10, 11 ve 12. maddelerinde hükme bağlanan ailenin korunması ve desteklenmesi, yeterli geçim standardı ve yeterli sağlık bakımına ulaşabilme hakkının gerçekleştiğini düşünmesini sağlayacak şekilde, yeterli miktarda ve sürede olması gerekir. Taraf Devletler, yardımların düzeyiyle ilgili ve sağlanma biçimlerinin yaratabileceği olumsuz herhangi bir etkiyi engelleyebilmek için, Sözleşmenin başlangıç bölümünde vurgulanan insan onuru ilkesine ve ayrımcılık yasağı ilkesine bütünüyle

¹⁴ Bkz. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 26. madde.

¹⁵ Komite, ILO 183 No’lu Annelik Koruması Sözleşmesine göre doğum izninin doğumdan sonra altı haftalık zorunlu izni de kapsayacak biçimde, 14 haftadan daha az olmaması gerektiğini kaydeder.

¹⁶ Bkz. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığı Önlenmesine Dair Sözleşme, 11. madde, paragraf 2 (b).

¹⁷ Başka nedenler zorunlu kılmadıkça, engelli kişilere kurumda bakım sağlanmasının bu kişilerin sosyal güvenlik ve gelir desteği haklarını ve yanı sıra, Sözleşmenin 6. ve 7. maddelerinde öngörüldüğü üzere engelli kişilerin işe yerleştirilmelerine yardımcı olmaya yönelik rehabilitasyon ve istihdam desteği haklarını yeterli ölçüde ikame ettiği söylenemez.

¹⁸ Komite, çocukların sosyal güvenlik hakkı olduğunu kaydeder. Bkz. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 26. madde.

saygı göstermelidir. Kullanılan yöntemlerin yardımların yeterli düzeyde olmasını güvence altına alması gerekir. Sigortalıların Sözleşmeyle tanımlanan haklarının tam anlamıyla gerçekleştiğini idrak edebilmeleri için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere ulaşabilmelerini sağlamak üzere, yeterlilik ölçütünün düzenli olarak izlenmesi gerekir. Kişinin gelir kaybını telafi eden yardımları sağlayan sosyal sigorta sistemine prim **ödeyecek-ödeyerek** katkıda bulunduğu durumlarda, kazançlar, ödenen primler ve ilgili yardımın miktarı arasında makul bir ilişki olmalıdır.

4. Erişebilirlik

(a) Kapsama

23. Başta dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş [marjinalleştirilmiş] gruplara mensup kişiler olmak üzere, herkesin Sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafıyla yasaklanan herhangi bir gerekçeyle ayrımcılığa maruz kalmadan sosyal güvenlik sisteminin kapsamında güvence altına alınması gerekir. Sosyal güvenlik sisteminin evrensel olarak herkesi kapsamını sağlamak için primsiz sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

(b) Uygunluk

24. Yardımlara hak kazanmayla ilgili koşulların makul, orantılı ve şeffaf olması gerekir. Yardımların kesilmesi, azaltılması ya da askıya alınmasıyla ilgili koşulların çerçevesi çizilmeli ve bunlar makul olmalı, gereklilik arz etmeli ve ulusal mevzuatta hükme bağlanmış olmalıdır.¹⁹

(c) Ulaşabilirlik

25. Sosyal sigorta sisteminin prim katkısını öngördüğü durumlarda bu katkıların önceden şarta bağlanmış olması gerekir. Prim ödemeleriyle ilgili doğrudan ve dolaylı maliyetlerle masrafların herkesin karşılayabileceği bir bedelde olması ve Sözleşmede belirtilen hakların gerçekleştirilmesini olumsuz etkilememesi gerekir.

(d) Katılım ve bilgilendirme

26. **Sosyal güvenlik sistemlerinin faydalanıcıları, Sigortalılar** sosyal güvenlik sisteminin yönetimine katılabilmelidir.²⁰ Sistem ulusal mevzuatla oluşturulmalı ve kişilerin ve örgütlerin sosyal güvenlik kapsamındaki haklarına dair açık ve şeffaf bir şekilde bilgi talep etme, bilgi edinme ve bu bilgileri dağıtma haklarını açık ve şeffaf bir biçimde güvence altına almalıdır.

(e) Fiziksel olarak erişebilirlik

27. Yardımların zamanında sağlanması gerekir ve sigortalılar yardımlardan yararlanmak, bilgi edinmek ve gereken durumlarda prim ödemeleri için sosyal güvenlik sistemine fiziksel olarak erişebilir olmaları gerekir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere engelli kişilerin, göçmenlerin ve uzak bölgelerde ya da afet bölgelerinde ve

¹⁹ Komite, ILO 168 No'lu İşsizliğe Karşı İstihdam Desteği ve Koruması Sözleşmesine (1988) göre yalnızca belirli koşullarda böyle bir kesinti yapılabilir. Bu koşullar şunlardır: Devletin sınırları içinde olmamak; yetkililerin ilgili kişinin işten atılmak için kasten çaba harcadığını ya da meşru bir gerekçe olmaksızın kendi isteğiyle işten ayrıldığını saptaması; işle ilgili bir tartışmadan dolayı kişinin çalışmayı kesmesi; kişinin yolsuzluk yaparak çıkar sağlamaya çalışması ya da kazanç elde etmesi; kişinin meşru bir gerekçe olmaksızın var olan açık işlere girmemesi, mevcut mesleki rehberlik, eğitim, yeniden eğitim ya da kendisine uygun başka bir meslekte eğitim olanaklarından yararlanmaması; ya da kişinin aile yardımları hariç, ilgili Devletin mevzuatı uyarınca sağlanan bir başka gelir desteği yardımından yararlanıyor olması (yardımın askıya alınan kısmının diğer yardım tutarını geçmemesi koşuluyla).

²⁰ ILO 102 No'lu Sosyal Güvenlik (**asgari-Asgari** Standartlar) Sözleşmesinin 71. ve 72. maddelerinde benzer standartlar tanımlanmaktadır.

bunların yanı sıra silahlı çatışma bölgelerinde yaşayan kişilerin durumunu özellikle göz önünde bulundurmak gerekir.

5. Diğer haklarla ilişkiler

28. Sosyal güvenlik hakkı Sözleşmede yer alan diğer pek çok hakkın gerçekleştirilmesini desteklemek açısından önemli bir rol oynamaktadır; ancak, sosyal güvenlik hakkını bütünüyle diğer tedbirlerin alınması gerekir. Örneğin, taraf Devletler, Sözleşmenin 6. maddesi uyarınca engelli kişilere ve yaralanmış kişilere rehabilitasyon hizmeti sağlamalıdır; çocuk bakımı ve aile planlaması konusunda maddi yardım, tavsiye ve destek sağlamalı ve engelli kişilerle yaşlılar için özel olanaklar sağlamalıdır (10. madde); yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadeleye yönelik tedbirler almalı ve sosyal hizmet desteği sağlamalıdır (11. madde); hastalıkları önlemek ve sağlık olanaklarının, mallarının ve hizmetlerinin iyileştirilmesi için tedbir almalıdır (12. madde).²¹ Taraf Devletler, ayrıca, dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş gruplara mensup kişilere sosyal koruma sağlayan sigorta sistemlerini uygulamayı; örneğin, küçük çiftçiler için ürün ya da doğal afet sigortası²² ya da kayıt kişi dışı ekonomide kendi işini yürüten kişiler için geçim sigortası sağlamayı dikkate almalıdır. Bununla birlikte, Sözleşmede yer alan diğer hakların gerçekleştirilmesine yönelik tedbirlerin alınmış olması sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasına karşı bir alternatif oluşturmaz.

B. Genel uygulama alanına sahip özel konular

1. Ayrımcılık yasağı ve eşitlik

29. Taraf Devletler sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesiyle ilgili yükümlülüklerinden ayrımcılık yapılmaksızın herkesin yararlanması (Sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafı) ve kadınlarla erkeklerin eşit olarak yararlanması gerekir ve bu yükümlülükler Sözleşmenin III: Bölümünde tanımlanan tüm yükümlülükleri kapsar. Bu bağlamda Sözleşme, sosyal güvenlik hakkının eşit olarak kullanılmasını ya da uygulanmasını engellemeye yönelik ya da bu sonucu doğuracak şekilde, ırk, renk, cinsiyet,²³ yaş,²⁴ dil, din, siyasi ya da diğer düşünceler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet durumu, doğum, fiziksel ya da zihinsel malullük,²⁵ sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel yönelim, ve kişisel, siyasi, toplumsal ya da diğer statüler esasında yasal ya da uygulamada, doğrudan ya da dolaylı her türlü ayrımı yasaklamaktadır.

30. Taraf Devletler, ayrıca, kişilerin yeterli ölçüde sosyal güvenliğe erişimlerini engelleyecek şekilde, yasaklanan gerekçeler esasında fiilen (de facto) uygulanan ayrımcılığı ortadan kaldırmalıdır. Taraf Devletler mevzuatın, politikaların, programların ve kaynak dağılımının Sözleşmenin III. Bölümü uyarınca toplumun bütün üyelerinin sosyal güvenliğe erişimlerini kolaylaştırmasını güvence altına almalıdır. Sosyal sigorta sistemlerine erişimle ilgili

²¹ Bkz. Sosyal Güvenlik İlkeleri, Sosyal Güvenlik Dizisi No. 1 (Social Security principles, Social Security Series No. 1), ILO (1988), s. 14 ve engelli kişilere dair 5 No'lu Genel Yorum (1994); yaşlıların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına dair 6 No'lu Genel Yorum (1995); yeterli beslenme hakkına dair 12 No'lu Genel Yorum (1999) (11. madde); eğitim hakkına dair 13 No'lu Genel Yorum (1999) (13. madde); ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkına dair 14 No'lu Genel Yorum (2000) (12. madde); su hakkına dair 15 No'lu Genel Yorum (2002) (11. ve 12. maddeler); ve çalışma hakkına dair 18 No'lu Genel Yorum (2005) (6. madde).

²² Sosyal Güvenlik İlkeleri, Sosyal Güvenlik Dizisi No. 1 (Social Security principles, Social Security Series No. 1), ILO, s. 29.

²³ Bkz. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada erkek ve kadınlara eşit hak sağlanmasına dair 16 No'lu Genel Yorum (2005) (3. madde).

²⁴ Bkz. 6 No'lu Genel Yorum. Komite, örneğin emekliliğe hak kazanma konusunda, yaş esasında bazı farklılıkların kabul edilebileceğini kaydeder. Burada ana nokta, yasaklanan nedenler esasında yapılan farklı muamelenin makul olması ve koşullara göre meşru gösterilebilmesidir.

²⁵ Bkz. 5 No'lu Genel Yorum.

sınırlamaların yasal ya da fiili esasta ayrımcı nitelikte olmamalarını güvence altına almak üzere, gözden geçirilmesi gerekir.

31. Herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu durumlarda, taraf Devletler başta kadınlar, işsizler, sosyal güvenlik sisteminin yeterli korumayı sağlamadığı işçiler, kayıt dışı ekonomide çalışan kişiler, hasta ya da yaralanmış işçiler, engelli kişiler, yaşlı kişiler, çocuklar ve **bağımlı bakmakla yükümlü olunan** yetişkinler, ev işçileri, evde çalışan kişiler²⁶, azınlık gruplar, mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, vatandaş olmayanlar, tutuklu ve hükümlüler olmak üzere, bu hakkın uygulanması konusunda geleneksel olarak güçlükler yaşayan kişi ve grupların durumunu özel olarak dikkate almalıdır.

2. Cinsiyet eşitliği

32. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada kadın ve erkeklere eşit hak sağlanmasına (3. madde) ilişkin 16 No'lu genel yorumda (2005) Komite, 3. maddenin 9. madde ile beraber uygulanmasının, diğer şeylerin yanı sıra, erkek ve kadınların aynı yaşta emekli olmalarını, kadınların özel ve kamu emeklilik sistemlerinden eşit şekilde faydalanmalarını, kadın için doğum izninin, erkek için doğum izninin ve hem erkek hem de kadın için doğum izni güvence altına alınmasını gerektirdiğini kaydetmiştir.²⁷ Yardımları katkı ödemeleriyle ilişkilendiren prim ödemeli sosyal sigorta sistemlerinde taraf Devletler kadınların eşit düzeyde katkıda bulunmasını engelleyen unsurları (örneğin, aileyle ilgili sorumluluklardan dolayı işgücüne düzenli katılamama ve eşit olmayan ücretler) ortadan kaldırmak için adım atmalı ya da sigorta sistemlerinin yardımları belirlerken bu gibi unsurları göz önünde bulundurmasını (örneğin, çocuk yetiştirmek ya da ailedeki bağımlı yetişkinlerle ilgilenmek için harcanan zamanın emekliliğe hak kazanma bağlamında dikkate alınması) güvence altına almalıdır. Kadınların ve erkeklerin ortalama yaşam süresi beklentileri arasındaki farklılıklar da yardımların sağlanmasında doğrudan ya da dolaylı olarak ayrımcılığa yol açabilir (özellikle emeklilik bağlamında) ve bu nedenle sigorta sistemlerini tanımlarken bu farklılıkların dikkate alınması gerekir. Prim ödemesiz sigorta sistemlerinde de, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların yoksulluk içinde yaşama olasılıklarının daha fazla olduğu ve genellikle çocukların bakımı konusunda sorumluluğu tek başlarına üstlendikleri gerçeği dikkate alınmalıdır.

3. Sosyal güvenlik sisteminin yeterli koruma sağlamadığı işçiler (yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, kendi işinde çalışanlar ve evde çalışanlar)

33. Taraf Devletler, yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, kendi işinde çalışanlar ve evde çalışanlar dahil, sosyal güvenlik sisteminin yeterli koruma sağlamadığı işçileri güvence altına almak üzere mevcut kaynaklarının azamisini kullanarak adım atmalıdır. Bu tür işçilere yönelik sosyal sigorta sisteminin mesleki faaliyeti esas aldığı durumlarda, sigorta sisteminin bu işçilerin tam zamanlı çalışanların koşullarına eşit koşullara sahip olmalarını sağlayacak biçimde şekillendirilmesi gerekir. İş kazaları durumu hariç, bu koşulların çalışma saatleri, katkı ödemesi ya da kazançla orantılı olması ya da uygun diğer yöntemlere göre belirlenmesi gerekir. Meslek esaslı sigorta sistemlerinin bu işçilere yeterli korumayı sağlayamadığı durumlarda, taraf Devlet tamamlayıcı tedbirleri almalıdır.

4. Kayıt dışı ekonomi

34. Taraf Devletler sosyal güvenlik sisteminin kayıt dışı ekonomide çalışan kişileri kapsamasını mevcut kaynakların azamisini kullanarak güvence altına almalıdır. Kayıt dışı ekonomi, Uluslararası Çalışma Konferansı tarafından “mevzuatta ya da uygulamada resmi

²⁶ Evde çalışan kişiler, bir işveren ya da benzeri bir işyeri ya da faaliyet için ücret karşılığı evinde iş gören kişileri kapsamaktadır. Bkz. ILO 177 No'lu Evde Çalışma Sözleşmesi (1996).

²⁷ Sözleşmenin 10. maddesine göre, “çalışan anneler ücretli izinden ya da yeterli sosyal güvenlik tedbirlerini kapsayan izinden yararlanmalıdırlar”.

düzenlemelerin yeterli ölçüde kapsamadığı işçilerin ve iktisadi birimlerin gerçekleştirdiği tüm iktisadi faaliyetler” olarak tanımlanmıştır.²⁸ Bu görev, sosyal güvenlik sistemlerinin kayıtlı istihdam, işyeri ya da ikametgah adresini esas aldığı durumlarda özellikle önem kazanmaktadır. Bu bağlamda alınabilecek tedbirler şunları içerir: (a) bu kişilerin gayri resmi sigorta sistemlerine; örneğin, topluluk esaslı sigorta sistemlerine erişimlerinin önündeki engelleri kaldırmak; (b) risklere ve beklenmedik durumlara karşı, kapsamı zaman içerisinde genişleyecek şekilde, asgari düzeyde koruma sağlamayı güvence altına almak; ve (c) mikro sigorta ya da mikro krediyle ilgili diğer sigorta sistemleri benzeri, kayıt dışı ekonomi içerisinde geliştirilen sosyal sigorta sistemlerini tanımak ve desteklemek. Komite, kayıt dışı ekonominin büyük ölçekte olduğu bazı taraf Devletlerde herkesi kapsayacak şekilde genel emeklilik ya da sağlık bakım sigortası gibi programların benimsenerek uygulandığını kaydeder.

5. Yerli Halklar ve Azınlık Gruplar

35. Taraf Devletler, yerli halkların ve etnik ya da dilsel azınlıkların doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık nedeniyle; özellikle de makul olmayan uygunluk koşulları ya da bilgiye yeterli erişim olanaklarının olmaması nedeniyle sosyal güvenlik sistemlerinden dışlanmamasına özel olarak dikkat etmelidir.

6. Vatandaş olmayanlar (göçmen işçiler, mülteciler, sığınmacılar ve vatansız kişiler dahil)

36. Sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafı uyrukluk esasında ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır ve Komite, Sözleşmenin yetki alanına dair açık bir sınırlama getirmediğini kaydeder. Göçmen işçiler dahil, vatandaş olmayanların sosyal sigorta sistemine katkıda bulunduğu durumlarda, bu kişiler sağladıkları katkılardan yararlanmak ya da ülkeden ayrılmaları halinde bu katkıları geri almak hakkına sahip olmalıdır.²⁹ Göçmen işçinin kazandığı hakları işyeri değişikliği durumundan etkilenmemelidir.

37. Vatandaş olmayanlar gelir desteği, sağlık bakımı ya da aile desteğine yönelik primsiz sosyal güvenlik sistemlerine erişim hakkına sahip olmalıdır. Hak kazanma süresi dahil bu bağlamda uygulanabilecek herhangi bir sınırlamanın orantılı ve makul olması gerekir. Uyruğuna, ikamet yerine ya da göçmenlik statüsüne bakılmaksızın herkesin birincil ve acil sağlık bakım hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır.

38. Mülteciler, vatansız kişiler, sığınmacılar ve diğer dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş kişi ve gruplar uluslararası standartlara uygun biçimde, makul sürede sağlık bakımına ve aile desteğine erişim dahil primsiz sosyal güvenlik sistemlerinden eşit ölçüde yararlanma hakkına sahip olmalıdır..³⁰

7. Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve ülke içinde göç eden kişiler

39. Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler sosyal güvenlik hakkından yararlanırken herhangi biçimde ayrımcılığa maruz kalmamalıdır ve taraf Devletler örneğin uygun olan durumlarda ikametgah zorunluluğunu kaldırarak ve yardımların ve ilgili diğer hizmetlerin gelinen yeni yerde sağlanmasına olanak tanıyarak, bu kişilerin sosyal güvenlik hakkına eşit biçimde erişimlerini sağlamak üzere yapıcı tedbirler almalıdır. Ülke içinde göç eden kişilerin ikametgah yerlerinde dahil oldukları sosyal güvenlik sistemine erişim hakkı olmalıdır ve

²⁸ İnsan onuruna yakışır iş ve kayıt dışı ekonomi hakkında sonuç gözlemleri, Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı (Conclusions concerning decent work and the informal economy, General Conference of the International Labour Organization), 90. oturum, 3. paragraf.

²⁹ Bkz. Genel Sekreterin uluslararası göç ve kalkınmaya dair raporu (A/60/871), 98. paragraf.

³⁰ Bkz. Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme, 23. ve 24. maddeler ve Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 23. ve 24. maddeler.

ikametgah kayıt sistemleri, kayıtlı olmadıkları bir başka ile giden kişilerin sosyal güvenliğe erişimlerini kısıtlamamalıdır.

III. TARAF DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

A. Genel hukuki yükümlülükler

40. Sözleşme mevcut kaynakların kısıtlılığının doğurduğu güçlükleri kabul etmek ve belirtilen hakların aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesini öngörmekle birlikte, taraf Devletler üzerinde derhal etki doğuracak çeşitli yükümlülüklerle de yer vermektedir. Sosyal güvenlik hakkıyla ilgili olarak taraf Devletler, hakkın herhangi bir biçimde ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmasının güvence altına alınması (2. madde, 2. paragraf), kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasının sağlanması (3. madde) ve 11. maddenin 1. paragrafı ile 12. maddenin tam olarak gerçekleştirilmesi için adım atma yükümlülüğü (2. madde, 1. paragraf) gibi, derhal yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerle sahiptir. Bu tür adımlar, sosyal güvenlik hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilmesini sağlamak üzere kararlı, somut ve hedefe yönelik olmalıdır.

41. Komite, sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesinin taraf Devletler için önemli mali sonuçlar doğurduğunu kabul etmekle birlikte, sosyal güvenliğin insan onuru açısından temel önem taşıdığını ve bu hakkın taraf Devletlerce yasal olarak tanınmasının mevzuat ve politikalarda bu hakka öncelik verilmesi anlamına geldiğini kaydeder. Taraf Devletler sosyal güvenlik hakkının tam olarak gerçekleştirilmesine yönelik bir ulusal strateji geliştirmeli ve yeterli mali ve diğer kaynakları ulusal düzeyde tahsis etmelidir. Taraf Devletler, gerektiğinde Sözleşmenin 2. maddesinin 1. paragrafı uyarınca uluslararası işbirliği ve teknik destek çalışmalarına katılmalıdır.

42. Sözleşmenin sosyal güvenlik hakkıyla ilgili geriye götürücü tedbirlerin alınmasını yasakladığına dair güçlü bir karine mevcuttur. Geriye götürücü tedbirlerin kasten alınması durumunda, taraf Devlet bu tedbirlerin tüm seçeneklerin dikkate gözden geçirilmesi sonucunda alındığını ve taraf Devletin mevcut kaynakların azamisinin kullanılması koşuluyla hakların bütünselliğine dair Sözleşme hükümlerine uygun olarak gerekçelendirilebileceğini kanıtlamakla yükümlüdür. Bu bağlamda Komite, (a) bu eylem için makul bir gerekçenin olup olmadığını; (b) tüm seçeneklerin ayrıntılı olarak incelenip incelenmediğini; (c) önerilen tedbirlerin ve diğer seçeneklerin incelenmesine yönelik sürece uygulamadan etkilenen grupların tam anlamıyla katılıp katılmadığını; (d) tedbirleri doğrudan ya da dolaylı biçimde ayrımcı nitelikte olup olmadığını; (e) tedbirlerin sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesi bakımından sürdürülebilir bir etkisinin olup olmayacağını, kazanılmış sosyal güvenlik hakları üzerinde makul olmayan bir etkisinin olup olmayacağını ya da herhangi bir kişinin ya da grubun temel sosyal güvenlikten asgari düzeyde yararlanmasının engellenip engellenmeyeceğini; ve (f) ulusal düzeyde tedbirlerin bağımsız bir incelemeye tabi olup olmadığını dikkatle sorgulayacaktır.

B. Özel hukuki yükümlülükler

43. Sosyal güvenlik hakkı, diğer tüm insan hakları gibi, taraf Devletlere üç tür yükümlülük yüklemektedir: saygı duyma yükümlülüğü, koruma yükümlülüğü ve yerine getirme yükümlülüğü.

1. Saygı duyma yükümlülüğü

44. Saygı duyma yükümlülüğü, taraf Devletlerin sosyal güvenlik hakkının kullanılmasını doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyecek tedbirleri almaktan kaçınmalarını gerektirir. Bu yükümlülük, diğer şeylerin yanı sıra, örneğin yeterli sosyal güvenliğe eşit biçimde erişimi engelleyen ya da sınırlandıran; kendine yardım ya da diğer örfi ya da geleneksel sosyal güvenlik düzenlemelerine keyfi ya da makul olmayan gerekçelerle müdahale eden; sosyal

güvenlik hizmeti sağlamak üzere bireyler ya da özel şirketler tarafından oluşturulan kuruluşlara keyfi ya da makul olmayan gerekçelerle müdahale eden herhangi bir uygulama ya da faaliyetten kaçınmayı içermektedir.

2. Koruma yükümlülüğü

45. Koruma yükümlülüğü, taraf Devletlerin üçüncü kişilerin sosyal güvenlik hakkının kullanılmasına herhangi bir biçimde müdahalesini engellemesini-engellemeyi gerektirir. Bahsi geçen üçüncü kişiler bireyleri, grupları, şirketleri ve diğer kişilikleri ve bunların yanı sıra devlete bağlı kurum ve kuruluşları içermektedir. Bu yükümlülük, diğer şeylerin yanı sıra, örneğin üçüncü kişilerin kendilerince ya da başkalarınca yürütülen sosyal sigorta programlarına eşit eşitlik-erişim olanağı tanımamalarını ve makul olmayan uygunluk koşullarını şart koşmalarını engellemek; sosyal güvenlik hakkı ile uyumlu kendine destek ve diğer türden örfi ya da geleneksel sosyal güvenlik düzenlemelerine keyfi ya da makul olmayan biçimlerde müdahalelerde bulunmalarını engellemek; ve işverenler ve diğer sigortalıların sosyal sigorta sistemi için yasal olarak öngörülen katkı paylarını ödemekten kaçınmalarını engellemek üzere gerekli ve etkili yasal tedbirlerin ve diğer tedbirlerin alınmasını içerir.

46. Prim ödemeli ya da primsiz sosyal sigorta sistemlerinin üçüncü kişilerce işletildiği ya da denetim altında tutulduğu durumlarda, taraf Devletler ulusal sosyal güvenlik sisteminin idaresinden sorumludur ve özel kişilerin eşit, yeterli, bedeli karşılanabilir ve erişilebilir bir sosyal güvenlik hizmetini engellememelerini sağlamakla yükümlüdür. Bu tür ihlalleri önlemek üzere, çerçeve mevzuatı, bağımsız izlemeyi, kamunun gerçek anlamda katılımını ve kuralların ihlaline karşı cezai tedbirleri içeren etkili bir düzenleme sisteminin oluşturulması gerekir.

3. Yerine getirme yükümlülüğü

47. Yerine getirme yükümlülüğü, taraf Devletlerin sosyal güvenlik hakkının bütünüyle gerçekleştirilmesine yönelik olarak, sosyal sigorta sisteminin uygulanması dahil gerekli tedbirleri almalarını gerektirir. Yerine getirme yükümlülüğü kolaylaştırma, tanıtım ve sağlama yükümlülükleri şeklinde alt başlıklara ayrıştırılabilir.

48. Kolaylaştırma yükümlülüğü, taraf Devletlerin bireylerin ve toplulukların sosyal güvenlik hakkından yararlanmalarına destek olmak üzere olumlu tedbirleri almasını gerektirir. Bu yükümlülük, diğer şeylerin yanı sıra, bu hakkın ulusal siyaset ve hukuk sisteminde tercihen yasal uygulama esasında yeterli düzeyde tanınmasını sağlamayı; bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak üzere ulusal sosyal güvenlik stratejisi ve eylem planını oluşturmayı;³¹ sosyal güvenlik sisteminin yeterli ve herkes için erişilebilir olmasını ve sosyal risklere ve beklenmedik durumlara karşı koruma sağlamasını güvence altına almayı içerir.³²

49. Tanıtım yükümlülüğü, taraf Devletlerin özellikle kırsal ve geri kalmış kentsel alanlarda ya da dilsel ya da diğer azınlıklar arasında sosyal sigorta sistemlerine erişim hakkında uygun eğitimi vermek ve farkındalığı sağlamak üzere gerekli adımları atmalarını gerektirir.

50. Taraf Devletler, ayrıca, makul bir biçimde kendi kontrolleri dışında kalan nedenlerden dolayı mevcut sosyal güvenlik sistemi içerisinde kendilerine açık kaynaklar aracılığıyla sahip oldukları hakların farkında varmayan-olmayan kişi ya da grupların sosyal güvenlik hakkını sağlamakla yükümlüdür. Taraf Devletlerin kendi korumaları için yeterli katkıyı sağlayamayan bu durumdaki kişi ve gruplara destek olmak üzere primsiz sigorta sistemleri oluşturması ya da diğer sosyal destek tedbirlerini alması gerekecektir. Sosyal güvenlik sisteminin olağanüstü

³¹ Bkz. aşağıda 59 (d) ve 68-70. paragraflar.

³² Bkz. yukarıda 12-21. paragraflar.

hallerde; örneğin doğal afet, silahlı çatışma ve kuraklık dönemlerinde ve bu dönemlerden sonraki ihtiyaçları karşılayabilmesi gerekir.

51. Sosyal sigorta sistemlerinin sosyal güvenliğin vergi gelirleri ve/ veya sigortalıların katkılarıyla finansmanına yönelik kapasitenin yetersiz olduğu durumlarda dahi dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş grupları kapsamı önem taşımaktadır. Sosyal güvenliğe erişim olanağı olmayanları hemen kapsamak üzere düşük maliyetli ve alternatif sigorta sistemleri geliştirilebilir; ancak, amaç bu kişileri olağan sosyal sigorta sistemine dahil etmek olmalıdır. Kayıt dışı ekonomide yer alanların ya da diğer biçimlerde sosyal güvenliğe erişim olanağından mahrum kalanların aşamalı olarak sisteme dahil edilmesine yönelik politikalar ve yasal çerçeve oluşturulabilir.

4. Uluslararası yükümlülükler

52. Sözleşmenin 2. maddesinin 1. paragrafı, 11. maddesinin 1. paragrafı ve 23. maddesi, taraf Devletlerin uluslararası işbirliğinin ve desteğin temel önem taşıdığını kabul etmesini ve sosyal güvenlik hakkını kapsayacak şekilde, Sözleşmede belirtilen hakların tam anlamıyla gerçekleştirilmesini sağlamak üzere birlikte ya da tek başına çalışmalar yürütmesini gerektirir.

53. Sosyal güvenlik hakkı ile bağlantılı uluslararası yükümlülükleri yerine getirmek üzere taraf Devletler, diğer ülkelerde sosyal güvenlik hakkının kullanılmasını doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyecek eylemlerden kaçınarak, bu hakkın kullanılmasına saygı göstermek zorundadır.

54. Taraf Devletler sosyal güvenlik hakkını kendi sınırlarının ötesinde de korumalı ve vatandaşlarının ve ülke uyuşundaki ulusal kişiliklerin diğer ülkelerde bu hakkı ihlal etmesini engellemelidir. Taraf Devletlerin kendi yargı yetkileri dahilinde sosyal güvenlik hakkına saygı gösterilmesi için yasal ya da siyasal yöntemlerle üçüncü kişileri (devlet dışı aktörleri) etkilemeye yönelik adım attığı durumlarda, bu adımların Birleşmiş Milletler Şartı ve ilgili diğer uluslararası hukuk hükümlerine uygun olması gerekir.

55. Kaynakların mevcudiyetine bağlı olmak kaydıyla, taraf Devletler örneğin ekonomik ve teknik destek sağlayarak sosyal güvenlik hakkının diğer ülkelerde gerçekleştirilmesini kolaylaştırmalıdır. Uluslararası desteğin Sözleşme hükümlerine ve diğer uluslararası insan hakları standartlarına uygun olması, sürdürülebilir olması ve kültürel bağlama uygun olması gerekir. Ekonomik olarak gelişmiş taraf Devletlerin bu bağlamda gelişmekte olan ülkelere destek sağlama konusunda özel bir sorumluluğu ve ilgisi vardır.

56. Taraf Devletler sosyal güvenlik hakkının uluslararası sözleşmelerde gerektiği gibi göz önünde bulundurulmasını sağlamalıdır ve bu amaçla, ayrı yasal araçların hazırlanmasını dikkate almalıdırlar. Komite, göçmen işçilere yönelik prim ödemeli sosyal sigorta sisteminin uyumluluğunu ya da eşgüdümünü sağlamaya yönelik karşılıklı ikili ve çok taraflı anlaşmaların imzalanmasının önemli olduğunu kaydeder.³³ Geçici olarak başka bir ülkede çalışan kişiler kendi ülkelerinin sosyal sigorta sistemi kapsamında değerlendirilmelidir.

57. Uluslararası ya da bölgesel anlaşmaların imzalanması ve uygulanması bağlamında taraf Devletler, bu araçların sosyal güvenlik hakkı üzerinde olumsuz bir etki yaratmaması için gerekli adımları atmalıdır. Ticaretin serbestleştirilmesine yönelik anlaşmaların taraf Devletin sosyal güvenlik hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilmesine yönelik kapasitesini azaltmaması gerekir.

58. Taraf Devletler uluslararası örgütlerin üyesi sıfatıyla yürüttükleri faaliyetlerde sosyal güvenlik hakkının gerektiği gibi dikkate alınmasını sağlamalıdırlar. Buna göre, örneğin

³³ Bkz. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1990), 27. madde.

Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankaları gibi uluslararası finansman kuruluşlarına üye taraf Devletler borç politikalarında, kredi anlaşmalarında ve diğer uluslararası tedbirlerde sosyal güvenlik hakkının dikkate alınmasını sağlayacak adımlar atmalıdır. Taraf Devletler, uluslararası ve bölgesel finansman kuruluşlarının başta yapısal uyum programlarında ve sosyal güvenlik sistemlerinin tasarlanması ve uygulanmasında oynadıkları role ilişkin olanlar gelmek üzere, politika ve uygulamalarının sosyal güvenlik hakkını desteklemesi ve bu hakka müdahalede bulunmamasını güvence altına almalıdır.

5. Temel yükümlülükler

59. Sözleşmede tanımlanan her bir hakkın en azından gerekli asgari düzeylerde gerçekleştirilmesini güvence altına almak sağlamak taraf Devletlerin temel yükümlülüklerinden birisidir.³⁴ Bu yükümlülük uyarınca taraf Devletler:

(a) Tüm bireyler ve aileler için, bu kişilerin en azından temel sağlık bakım hizmetlerine,³⁵ temel düzeyde barınma ve konut, su ve çevresel sağlık, beslenme olanağına ve en temel düzeyde eğitim olanaklarına erişimini mümkün kılan asgari düzeyde gerekli yardımları sağlayan bir sosyal sigorta sistemine erişimi güvence altına almalıdır. Bir taraf Devletin tüm risklere ve beklenmedik durumlara karşı mevcut kaynaklarının azamisini kullanarak bu tür bir asgari koruma sağlayamaması söz konusuysa, Komite taraf Devletin geniş katılımlı bir istişare sürecinden sonra belirli bir grup sosyal riski ve beklenmedik durumu tanımlayıp dikkate almasını önerir;

(b) Özellikle dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş birey ve grupların ayrımcılığa maruz kalmaksızın sosyal güvenlik ya da sigorta sistemlerine erişim hakkının sağlanmasını güvence altına almalıdır;³⁶

(c) Mevcut sosyal sigorta sistemlerine saygı göstermek ve bunları makul olmayan müdahalelere karşı korumalıdır;³⁷

(d) Ulusal sosyal güvenlik stratejisini ve eylem planını hazırlamalı ve uygulamalıdır;³⁸

(e) Başta dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş bireyleri ve grupları koruyanlar olmak üzere sosyal güvenlik sistemlerini uygulamak için hedefe dönük adımlar atmalıdır;³⁹

(f) Sosyal güvenlik hakkının ne ölçüde gerçekleştiğini izlemelidir.⁴⁰

60. Bir taraf Devletin en azından temel yükümlülüklerini karşılamada mevcut kaynakların yetersizliği nedeniyle başarısız olduğunu savunabilmesi için, eldeki tüm kaynakların öncelikli olarak söz konusu asgari yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılması için her türlü çabayı harcadığını ortaya koyması gerekir.⁴¹

³⁴ Bkz. Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin içeriğine dair 3 No'lu Genel Yorum (1990) (Sözleşmenin 2. maddesinin 1. paragrafı).

³⁵ Ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkına dair 14 No'lu Genel Yorum (2000) (12. madde), 43 ve 44. paragraflarla birlikte değerlendirildiğinde, bu yükümlülük ayrımcılığa maruz kalmadan sağlık olanaklarına, mallara ve hizmetlere erişimi, gerekli ilaçların sağlanmasını; üreme, doğum öncesi ve doğum sonrası ve çocuk sağlık bakımına erişimin sağlanmasını; ve toplumda görülen temel bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklık sağlanmasını içerir.

³⁶ Bkz. yukarıda 29-31. paragraflar.

³⁷ Bkz. yukarıda 44-46. paragraflar.

³⁸ Bkz. aşağıda 68-70. paragraflar.

³⁹ Örneğin bkz., yukarıda 31-39. paragraflar.

⁴⁰ Bkz. aşağıda 74. paragraf.

⁴¹ Bkz. 3 No'lu Genel Yorum, 10. paragraf.

61. Komite, ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin temel yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için özellikle ekonomik ve teknik anlamda uluslararası destek ve işbirliği sağlamanın özellikle taraf Devletlerin ve destek sağlayabilecek diğer aktörlerin görevi olduğunu vurgular.

IV. İHLALLER

62. Taraf Devletler genel ve özel yükümlülüklerine uyduklarını gösterebilmek için, sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesi yönünde mevcut kaynakların azamisini kullanarak gerekli adımları attıklarını ve bu hakkın ayrımcılık yapılmaksızın ve kadınlar ve erkekler tarafından eşit biçimde kullanıldığını (Sözleşmenin 2. ve 3. maddeleri) ortaya koyabilmelidir. Uluslararası hukuk uyarınca, taraf Devletlerin bu tür adımları atma konusunda iyi niyetle icrada bulunmaması Sözleşmenin ihlali niteliğindedir.⁴²

63. Komite, taraf Devletlerin icrada bulunma yükümlülüklerine uyup uymadıklarını değerlendirmek için, uygulamaların ilgili hakların gerçekleştirilmesi bağlamında makul ve orantılı olup olmadığına; insan hakları ve demokrasi ilkelerine uygun olup olmadığına ve yeterli bir izleme ve sorumluluk sistemine tabi olup olmadığına bakmaktadır.

64. Sosyal güvenlik hakkının ihlali, taraf Devletlerin ya da Devletler tarafından yeterli düzenleme altına alınmayan kurum ve kuruluşların doğrudan icraatlarıyla, yani yetki devriyle de söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda ihlaller, örneğin, yukarıda 42. paragrafta ana hatlarıyla tanımlanan temel yükümlülüklerle aykırı biçimde, geriye götürücü tedbirlerin kasıtlı olarak uygulanmasını; sosyal güvenlik hakkının uygulanması için gerekli mevzuatın resmen feshedilmesini ya da askıya alınmasını; üçüncü kişilerin sosyal güvenlik hakkına aykırı eylemlerinin fiilen desteklenmesini; dezavantajlı ve toplum dışında kalan kişilerin sosyal destek yardımlarından yararlanmaları konusunda ikametgah yerine bağlı olarak farklı uygunluk koşullarının oluşturulmasını; kadınların ya da belirli kişi ya da grupların haklarının fiilen göz ardı edilmesini içermektedir.

65. Bir taraf Devletin icra yükümlülüğünü yerine getirmemesinden kaynaklanan ihlaller, sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesi için yeterli ve uygun faaliyetleri yürütülmediği durumları içerir. Sosyal güvenlik hakkı bağlamında, herkesin sosyal güvenlik hakkının tam olarak gerçekleştirilmesi için uygun adımların atılmadığı; sosyal güvenlik hakkının uygulanmasını sağlayacak yasaların çıkartılmadığı ya da tasarlanan politikaların yürürlüğe konmadığı; kamu sigorta sistemlerinin mali açıdan sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yetersiz kalındığı; sosyal güvenlik hakkına aykırı olduğu belirlenen mevzuatın feshedilmediği ya da askıya alınmadığı; sosyal güvenlik hakkını ihlal etmelerini önlemek üzere kişi ya da grupların faaliyetlerinin düzenleme altına alınmadığı; taraf Devletin Sözleşmeyle güvence altına alınan bir hakkın derhal gerçekleştirilmesi için kaldırmakla yükümlü olduğu engelleri ortadan kaldıramadığı; temel yükümlülüklerin yerine getirilemediği (bkz. yukarıda 59. paragraf); bir taraf Devletin diğer devletlerle, uluslararası kuruluşlarla ya da çok uluslu şirketlerle ikili ya da çok taraflı anlaşmaları imzalarken Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini dikkate almadığı durumlar bu tür ihlallere örnek olarak gösterilebilir.

V. ULUSAL DÜZEYDE UYGULAMA

66. Taraf Devletler, Sözleşmeyle ilgili yükümlülüklerini yerine getirirken ve Sözleşmenin 2. maddesinin 1. paragrafı uyarınca, “bilhassa yasal düzenleme suretiyle alınacak tedbirleri de içerecek şekilde her türlü uygun yöntem”i kullanmalıdır. Taraf Devletler, kendi koşullarına en uygun tedbirlerin belirlenmesi konusunda takdir yetkisine sahiptir.⁴³ Bununla birlikte,

⁴² Bkz. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Madde 26.

⁴³ Bkz. Komite tarafından yapılan açıklama: Sözleşmeye ek ihtiyari protokole göre “mevcut kaynaklarının azamisini kullanmak” için adım atma yükümlülüğüne ilişkin değerlendirme (An evaluation of the obligation to take steps to the “maximum of available resources” under an optional

Sözleşme, tüm taraf Devletleri herkesin sosyal güvenlik hakkından yararlanmasını mümkün olan en kısa süre içerisinde sağlamakla yükümlü kılmaktadır.

A. Mevzuat, strateji ve politikalar

67. Taraf Devletler sosyal güvenlik hakkının uygulanması bağlamında özel yükümlülüklerini yerine getirmek üzere yasal düzenleme, strateji, politika ve programlar dahil gereken tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Sosyal güvenlik hakkı ile ilgili yükümlülüklere uygunluklarını sağlamak üzere mevcut yasal düzenleme, strateji ve politikaların gözden geçirilmesi ve Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerle aykırı düzenlemelerin feshedilmesi, değiştirilmesi ya da düzeltilmesi gerekir. Sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması için bu sistemlerin de düzenli olarak izlenmesi gerekir.

68. İcraatta bulunma sorumluluğu, kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemini uyguladığını ve bu sistemin sosyal güvenlik hakkı ile uyumlu olmasını güvence altına almak üzere düzenli olarak gözden geçirildiğini açıkça gösteremeyen bir taraf Devleti sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesine yönelik bir ulusal strateji ve eylem planı oluşturmakla yükümlü kılmaktadır. Söz konusu strateji ve eylem planının makul biçimde koşullara uygun olarak tasarlanması; kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olması ilkesini ve dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş grupların haklarını dikkate alması; insan hakları hukuku ve ilkelerini esas alması; sosyal güvenlik hakkını tüm yönleriyle kapsamaması; ulaşılabilecek hedef ve amaçları saptaması ve bunlara ulaşmak için gereken süreyi ve kesintisiz izleme faaliyetine esas oluşturacak şekilde ilgili göstere ve karşılaştırma noktalarını belirlemesi; ve mali ve insan kaynaklarının sağlanmasına yönelik mekanizmaları içermesi gerekir. Taraf Devletler, sosyal güvenlik hakkıyla ilgili ulusal stratejileri belirlerken ve bu stratejileri uygularken, gerektiğinde Birleşmiş Milletlerinin uzman kuruluşlarının teknik desteğini almalı ve bu kuruluşlarla işbirliğine gitmelidir (bkz. aşağıda Bölüm IV).

69. Ulusal sosyal güvenlik stratejilerini ve eylem planlarını oluştururken ve bunların uygulama aşamalarında, diğer şeylerin yanı sıra, ayrımcılık yasağı, cinsiyet eşitliği ve halkın katılımı ilkelerine saygı gösterilmesi gerekir. Kişi ve grupların sosyal güvenlik hakkından yararlanmalarını etkileyebilecek konularda karar alma süreçlerine katılma hakkı, sosyal güvenlikle ilgili tüm politika, program ya da stratejilerin ayrılmaz bir unsuru haline gelmelidir.

70. Ayrıca, ulusal sosyal güvenlik stratejisi ve eylem planının ve bunlarla ilgili uygulama sürecinin hesap verebilirlik (sorumluluk) ve şeffaflık ilkelerini esas alması gerekir. Yargının bağımsızlığı ve iyi yönetim ilkeleri, tüm insan haklarının etkili bir biçimde uygulanması açısından temel önem taşıyan diğer unsurlardır.

71. Taraf Devletler, sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesi için uygun ortamı yaratmak üzere, özel sektördeki işletmelerin ve sivil toplumun yürütülen faaliyetlerin farkında olmasını ve bu faaliyetlerin kendi faaliyetleri açısından taşıdığı önemi dikkate almasını sağlamak için gereken adımları atmalıdır.

72. Sosyal güvenlik hakkının uygulanmasına yönelik çerçeve mevzuatın oluşturulması taraf Devletler açısından yarar sağlayabilir. Bu tür yasal düzenlemeler şunları içerebilir: (a) ulaşılabilecek hedef ve amaçlar ve bunların gerçekleştirilmesi için öngörülen zaman planı; (c) sivil toplum, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine dair planlama; (d) sürece ilişkin kurumsal sorumluluklar; (e) sürecin izlenmesine ilişkin ulusal mekanizmalar; ve (f) başvuru yolları ve telafi edici tedbirlere ilişkin usuller.

B. Yerinden yönetim ve sosyal güvenlik hakkı

---

protocol to the Covenant) (E/C.12/2007/1).

73. Sosyal güvenlik hakkının uygulanmasıyla ilgili sorumluluğun bölgesel ya da yerel kuruluşlara devredildiği ya da bu hakkın anayasayla kurulmuş federal bir kuruluşun sorumluluğu altında olduğu durumlar taraf Devletın Sözleşme hükümlerine uyma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır ve bu nedenle taraf Devletler söz konusu bölgesel ya da yerel kuruluşların gerekli sosyal güvenlik hizmetlerini ve kuruluşlarını etkili bir biçimde izlemelerini ve sistemin etkili bir biçimde uygulanmasını güvence altına almalıdır. Taraf Devletler, ayrıca, bu tür kuruluşların yardımlara ya da hizmetlere erişimi doğrudan ya da dolaylı olarak ayrımcı uygulamalarla engellememesini güvence altına almalıdır.

C. İzleme, göstergeler ve karşılaştırma noktaları

74. Taraf Devletler sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesini etkili bir biçimde izlemekle yükümlüdür ve bu amaçla ihtiyaç duyulan mekanizmaları ya da kurumları oluşturmaları gerekir. Taraf Devletler, sosyal güvenlik hakkının ne ölçüde gerçekleştirildiğini belirlemeye yönelik izleme sürecinde, kendi yükümlülüklerini yerine getirmelerini güçleştiren unsurları ve zorlukları belirlemelidir.

75. Bir taraf Devletın Sözleşmenin 9. maddesinde belirtilen yükümlülüklerinin ulusla ve uluslararası düzeylerde izlenmesini sağlamak üzere, ulusal stratejilerde ya da eylem planlarında, izleme sürecine destek olacak şekilde, sosyal güvenlik hakkıyla ilgili göstergelerin belirlenmesi gerekir. Göstergelerin sosyal güvenliğin farklı unsurlarını (örneğin, yeterlilik, sosyal risklere ve beklenmedik durumlara karşı koruma, bedelinin karşılanabilirliği ve erişilebilirlik) ele alması, ayrımcılık yasağının söz konusu olduğu gruplar esasında alt kümelere ayrıştırılmış olması ve bir taraf Devletın yargı yetkisine sahip olduğu ya da kontrolü altındaki topraklarda yaşayan herkesi kapsaması gerekmektedir. Taraf Devletler, uygun göstergelere dair yol göstermesi açısından Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Sosyal Güvenlik Örgütü (ISSA) tarafından yürütölen çalışmalara bakabilirler.

76. Taraf Devletler, sosyal güvenlik hakkına dair uygun göstergeleri belirledikten sonra, her bir gösterge ile ilgili uygun ulusal karşılaştırma noktalarını da belirlemelidir. Dönemsel rapor incelemesi sürecinde Komite, taraf Devlet ile birlikte “kapsam belirleme” (scoping) çalışması yürütecektir. Kapsam belirleme çalışması, bir sonraki raporlama sürecinde ulaşılması amaçlanan hedeflerin belirlenmesi için ilgili taraf Devlet ile Komitenin birlikte göstergeleri ve ulusal karşılaştırma noktalarını gözden geçirdikleri süreçtir. Takip eden beş yıl boyunca taraf Devlet, sosyal güvenlik hakkı ile ilgili uygulamalarını izlemek üzere belirlenen ulusal karşılaştırma noktalarından yararlanacaktır. Daha sonra, bir sonraki raporlama döneminde taraf Devlet ve Komite karşılaştırma noktalarına ulaşılıp ulaşılmadığını ve varsa, karşılaşılan güçlüklerin nedenlerini değerlendirecektir.⁴⁴ Taraf Devletler, karşılaştırma noktalarını belirlerken ve ülke raporunu hazırlarken, Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşları ve BM programlarının sunduğu kapsamlı bilgi ve danışma hizmetlerinden yararlanmalıdır.

D. Hak arama yolları ve hesap verebilirlik

77. Sosyal güvenlik hakkı ihlal edilen bir birey ya da grup hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkili hukuksal ve diğer uygun hak arama yollarına erişim olanağına sahip olmalıdır.⁴⁵ Sosyal güvenlik hakları ihlal edilen tüm mağdurlar, eski duruma geri iade, tazminat, ihlalin tekrarlanmayacağına dair güvence verilmesi gibi uygun telafi imkanlarına sahip olmalıdır. Ulusal kamu denetçileri(ombudsperson), insan hakları komisyonları ve benzer ulusal insan hakları kurumlarına sosyal güvenlik hakkıyla ilgili ihlalleri inceleme

⁴⁴ Bkz. Ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkına dair 14 No’lu Genel Yorum (2000) (12. madde), 58. paragraf.

⁴⁵ Bkz. Sözleşmenin iç hukukta uygulanmasına dair 9 No’lu Genel Yorum (1998), 4. paragraf.

yetkisi tanınmalıdır. Mevcut kaynakları azami düzeyde kullanarak, hak arama yolları konusunda hukuksal destek sağlanmalıdır.

78. Bir taraf Devletin ya da üçüncü bir kişinin bireyin sosyal güvenlik hakkına müdahalede bulunan herhangi bir faaliyette bulunmasından önce, ilgili kurumların ve yetkililerin söz konusu faaliyetlerin yasada öngörülen biçimde yürütülmesini, Sözleşme ile uyumlu olmasını ve (a) faaliyetten etkilenen kişilerle tam anlamıyla katıldığı danışma sürecini; (b) önerilen tedbirlere dair bilgilerin zamanında ve eksiksiz açıklanmasını; (c) önerilen faaliyetlerin makul bir biçimde duyurulmasını; (d) faaliyetten etkilenen herkesin yasal itiraz ve hak arama olanağına sahip olmasını; ve (e) hak arama yollarından yararlanmak üzere hukuksal destek sağlanmasını içermesini güvence altına alması gerekir. Bu tür eylemlerin bireyin sosyal sigorta sistemine katkısıyla ilgili olması durumunda, bireylerin ödeme kapasitelerinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Bireyin bir yardımdan yararlanma hakkı ya da paragraf 59(a)'da tanımlanan asgari düzeyde temel yardımlar hiçbir koşul altında ayırıcı bir esasta engellenmemelidir.

79. Sosyal güvenlik hakkını tanıyan uluslararası araçların iç hukuk sistemine dahil edilmesi, hak arama yollarıyla ilgili tedbirlerin kapsamını ve etkililiğini önemli ölçüde arttıracaktır ve bu tür uygulamalar teşvik edilmelidir. Uluslararası hukukun iç hukuk sistemine dahil edilmesi, mahkemelerin sosyal güvenlik hakkıyla ilgili ihlalleri doğrudan Sözleşmeye atıfta bulunarak değerlendirebilmesini sağlar.

80. Taraf Devletler, yargıçları ve hukuku uygulamakla görevli diğer yetkilileri, görevlerini yerine getirirken sosyal güvenlik hakkıyla ilgili ihlallere daha fazla önem vermeye teşvik etmelidir.

81. Taraf Devletler, dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş kişi ve grupların sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesi için çalışan insan hakları savunucularının ve sivil toplumun diğer üyelerinin çalışmalarına saygı göstermeli; bu çalışmalarını korumalı, kolaylaştırmalı ve tanıtmalıdır.

VI. TARAF DEVLETLER DIŞINDAKİ AKTÖRLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

82. ILO; WHO, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşim Yerleri Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve ISSA gibi, sosyal güvenlikle ilgili Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşları ve diğer uluslararası örgütler ile ticaretle ilgili Dünya Ticaret Örgütü benzeri kuruluşların sosyal güvenlik hakkının uygulanmasıyla ilgili olarak taraf Devletlerle kendi uzmanlık konuları esasında etkili bir işbirliği içerisinde çalışması gerekir.

83. Başta Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere, uluslararası finansman kuruluşlarının özellikle dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş kişi ve grupların sosyal güvenlik hakkından yararlanmasını desteklemek ve bu hakkın engellenmemesini sağlamak üzere, kredi anlaşmalarında, yapısal uyum programlarında ve yürüttükleri benzeri projelerde sosyal güvenlik hakkını göz önünde bulundurmaları gerekir.⁴⁶

84. Komite, taraf Devletlerin sundukları raporları ve sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesiyle ilgili yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiklerini incelerken, taraf Devletler dışındaki diğer tüm aktörlerin sağladığı desteğin etkilerini değerlendirecektir. dikkate alacaktır. İnsan hakları hukukunun ve ilkelerinin uluslararası kuruluşların program ve politikalarına dahil edilmesi, sosyal güvenlik hakkının uygulanmasını büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

⁴⁶ Bkz. Uluslararası teknik yardım tedbirlerine dair 2 No'lu Genel Yorum (1990) (Sözleşmenin 22. maddesi).

